

SEMNELE EPOCII SPIRITULUI ÎN LITERATURĂ

ALIN NEGOMIREANU

Colegiul „Spiru Haret” Târgu-Jiu

„Năzuința spre iubire și fericire este dată, în special, de faptul că lumea este brutală, violentă, plină de luptă și competiție”.¹

Volumul *Membranele înțelegerii* al lui Adrian Niță² este compus din nouă capitole prin care autorul își propune să treacă în revistă semnele epocii prezente în cultura secolului XXI pe care le pune în discuție din perspectiva eticii, literaturii și filosofiei, cu un accent deosebit pe rațiune și spirit, lume, emoții, empatie, înțelegere, având în vedere scrieri care au fost publicate în mare parte după anul 2000, din spații culturale variate: european, englez, francez, sud-american, român sau portughez, creștin sau musulman (Jose Saramago, Javier Marias, Carlos Franz, Orhan Pamuk, Salman Rushdie, Michel Houellebecq, Ian McEwan, Bogdan Suceavă și Mircea Cărtărescu).

Autorul aduce în discuție, în lucrarea *Membranele înțelegerii*, și alte personalități ale filosofiei, științei sau literaturii: Newton, Platon, Aristotel, Leibniz, Augustin, Merleau-Ponty, Hegel, Marion, Kant, Nietzsche, Quinne, M. Heidegger, Luciano Floridi, Michel Houellebecq, Paul Ricoeur, Mill, Popper, Croce, Hartmann, Cassirer, Ian McEwan, Ingmar Persson, Julien Savulescu, Constanta Planck, L. Wittgenstein, Lucian Blaga, Mircea Flonta, Mircea Dumitru, Gabriel Liiceanu etc.

Membranele înțelegerii propune necesitatea legăturii dintre filosofie și literatură, privind lucrurile „din nevoia de unitate și armonie”, punând accent pe ceea ce „încheagă și întărește, în acord cu obiectul cercetării de față: lumea, emoțiile, membranele și nivelurile de realitate, relația suflet-rațiune-spirit”. Societatea

¹ Adrian Niță, *Membranele înțelegerii*, Iași, Institutul European, 2023, p. 146.

² Adrian Niță este cercetător științific la Institutul de Filosofie și Psihologie „Constantin Rădulescu-Motru” al Academiei Române și conducător de doctorat la Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava. Autor al lucrărilor: *Leibniz*, București, Paideia, 1998; *Metodologie*, București, Ars Docendi, 2005; *Timp și idealism*, București, Paideia, 2005; *Deșertul interogațiilor*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2007; *La métaphysique du temps chez Leibniz et Kant*, Paris, L'Harmattan, 2008; *Noica: o filosofie a individualității*, București, Paideia, 2009; *Teoria substanței la Leibniz*, București, Editura Academiei, 2018 – premiul „Mircea Florian” al Academiei Române; *Epoca Spiritului*, Iași, Institutul European, 2020. Traduceri: G.W. Leibniz, *Scrieri filosofice*, București, All, 2001; E. Gilson, *Tomismul*, București, Humanitas, 2002; Voltaire, *Elementele filosofiei lui Newton*, București, Herald, 2017; Gassendi, *Despre atomi și libertate*, Oradea, Ratio et Revelatio, 2021.

umană trebuie să conștientizeze nevoia de a merge mai departe pentru a găsi ceva ca fiind un bun înlocuitor al rațiunii eșuate, aflate în agonie, să depășim șocul dat de „ideea morții rațiunii”³, adică să mergem pe urmele lui Kant pentru a observa condițiile de posibilitate ale rațiunii, puterea și limitele sale.

Emoțiile și sentimentele trebuie să-și facă loc printre membranele lumii moderne, pentru că rațiunea, așa cum observă Peter Sloterdijk, „și-a epuizat valențele constructive”. Trebuie să ne întrebăm și să știm să exprimăm ceea ce înseamnă a fi în lume, să schimbăm faptul că omenirea este influențată de „tehnologie și de forțele economice”⁴, să depășim poziția raționalistă și materialistă.

Adrian Niță simte în această lucrare nevoia unei clarificări, aceea a relației dintre rațiune, spirit și lume, având în vedere condițiile de posibilitate ale lumii, aceasta fiind „un ansamblu de membrane: membrane fizice, membrane biologice, membrane informatice, membrane intelectuale etc.”⁵, schimbarea de paradigmă în viziunea lui Thomas Kuhn, devine astfel nu numai o schimbare a concepției despre lume, ci a lumii înseși în sens larg.

Deși rațiunea cunoaște și înțelege universul, nu înțelege deplin lumea, chiar dacă omenirea se poate bucura de faptul că „prima specie animală din universul cunoscut care și-a creat singură condițiile proprii sale înlocuiri”. Personajele alese de autor sunt contradictorii, complexe (atei, lipsiți de fibră spirituală, nefericiți, mediocrii), ceea ce ne conduce la concluzia că „civilizațiile nu mor asinate, ci prin sinucidere”.

Autorul este în căutarea artei de a trai și în căutarea unei nevoi de a înțelege lumea în afara războiului, punând dragostea, armonia și înțelegerea complexității membranelor lumii la temelie, în ciuda faptului că trăim într-o Europă moartă, „brăzdată de mișcări anarhiste și nihiliste, de chemări la violență, de abandonul oricărei legi morale”⁶.

Adrian Niță discută în capitolul șapte și nouă despre epoca spiritului în accepțiune românească la Bogdan Suceavă⁷ și Mircea Cărtărescu, fiind în căutarea unor energii „care ar fi putut face ca societatea românească să se îndrepte pe o cale a binelui, fericirii și armoniei, adică întemeierea pe membranele spirituale ale existenței umane”⁸. Membrane spirituale reprezintă un plus, față de cele biologice, chimice, culturale sau raționale, deoarece dau dovadă „de empatie și înțelegere, dragoste și solidaritate”⁹. Literatura (Saramago, Marias, Franz, Pamuk, Rushdie, Houellebecq, Suceavă și Cărtărescu) propusă de Adrian Niță în lucrarea *Membranele*

³ *Ibidem*, p. 151.

⁴ *Ibidem*, p. 154.

⁵ *Ibidem*, p. 157.

⁶ *Ibidem*, p. 164.

⁷ Este vorba de membranele informatice, spus altfel o existență informatică este capabilă de a face bine sau rău? Aceeași problemă este abordată de autor și în capitolul 8 avându-l în vedere pe Ian McEwan. A se vedea și Luciano Floridi, *The Ethics of information*, Oxford University Press, 2013.

⁸ Adrian Niță, *Membranele înțelegerii*, ed. cit., p. 173.

⁹ *Ibidem*, p. 182.

înțelegerii dezvăluie teme care arată îngrijorarea în fața viitorului omenirii (terorism, atentate, încălzire globală, pandemie, război). Specia umană trebuie să aibă ca scop îmbunătățirea ei din punct de vedere moral, sau mai exact „diverse soluții de bioameliorare morală”¹⁰, prin educație și prin preocuparea pentru înțelegere și empatie. Afectivitatea, iubirea și iertarea sunt trăsături inseparabile de ființa umană și țin de membranele spirituale așa cum modernitatea are la bază membranele raționale.

Pentru Adrian Niță, omul nu este numai rațiune, nu este structurat numai pe membranele raționale pentru că emoțiile și sentimentele sunt la fel de importante pentru acesta și asta pentru că creierul poate să ne lase „într-o mulțime de feluri”¹¹, plus faptul că rațiunea are dificultăți în a înțelege spiritul. McEwan critică modernitatea prin faptul că observă că rațiunea este „neștiutoare, slabă și ignorantă”, de asta Henry învață să fie la serviciu, „lucid, calculat, eficient, rece (sub semnul membranelor raționale) și totodată, în afara jobului, sau în familie, să fie cald, iubitor și empatic (sub semnul membranelor spirituale)”¹². Adică cei care nu suntem capabili de empatie, iertare sau de iubire nu putem să fim în rândul ființelor care au membrane spirituale. Oamenii în accepțiunea lui McEwan au nevoie să evolueze „spre niveluri mai adânci de înțelegere empatică” să se bazeze pe ceea ce Adrian Niță numește membrane spirituale.

Volumul este un apel la educația morală pe calea științei spiritului nu prin perfecționarea științei, ci „prin grija față de mediu și dragostea față de semenii”¹³, stimularea simpatiei și simțul dreptății, fără de care nu avem acces la moralitate.

Ultimul capitol, „Membranele lumii la Mircea Cărtărescu”, vizează membranele înțelegerii lumii din perspectiva vârstelor omului prin lumea copilului și fătului, adolescentului și adultului. Omul este o ființă complexă, simultan angelic și animalic, adică poate să dea dovadă de bunătate, înțelegere și empatie, dar și de materialitate, violență și răutate, omul fiind „un uriaș organ de simț al lumii”. Singurătatea ca boală metafizică este altă temă adusă în discuție de autor, chiar dacă suntem animale sociale, nu ne înțelegem bine decât în singurătate, când ne izolăm de ceilalți, iar asta poate fi motorul oricărei creații.

Concluzia este evidentă și apare de la începutul până la sfârșitul cărții lui Adrian Niță, pentru care a fi om în secolul XXI, ar trebui să însemne a fi om bun, adică să trăim „epoca eticii”, punând accent pe rolul emoțiilor, al empatiei și al înțelegerii¹⁴. Autorul este preocupat de valorizarea spiritului în dauna rațiunii, depășirea degradării umane, a răului, prin membranele sensibilității și iubirii, prin membranele înțelegerii, visului, membranele binelui, fiind conștient de faptul că

¹⁰ *Ibidem*, p. 184.

¹¹ *Ibidem*, p. 195.

¹² *Ibidem*, p. 199.

¹³ *Ibidem*, p. 207.

¹⁴ *Ibidem*, p. 236.

toate aceste „membrane de bine și rău” „se întretes, se întretaie, uneori se mișcă în armonie, alteori în disonanță, dar în care, întotdeauna, este loc de iubire”¹⁵.

Membranele înțelegerii este o lecție pentru guvernanți și pentru noi toți, o preocupare pentru viitorul lumii, pentru că elevii și studenții, chiar și copiii mici au nevoie să fie familiarizați cu binele, armonia, empatia, pentru că numai „dacă vom reuși să fim mai buni, vom avea șanse să ducem specia umană mai departe”¹⁶, prin cultivarea înțelegerii celor cu rost prin simțul dreptății. Lucrarea propune: deschiderea spre dialog, spre toleranță, autenticitatea raportării la timpul trăit, grija pentru celălalt și aduce un omagiu binemeritat acestei specii chinuite, egoistă, plină de suferință, individualistă și belicoasă, dar curajoasă și capabilă de iubire câteodată. Putem spune că este un răspuns *corect* la problemele culturale și sociale ale timpului nostru, ceea ce este mare lucru, deoarece „orice răspuns corect la oricare din întrebările noastre cu adevărat reale este o victorie pe care o câștigăm împotriva neantului”¹⁷.

¹⁵ *Ibidem*, p. 141.

¹⁶ *Ibidem*, p. 237.

¹⁷ Mihai Șora, *Despre dialogul interior. Fragment dintr-o Antropologie Metafizică*, Ed. a II-a, traducere din franceză Mona Antohi și Sorin Antohi, postfață de Virgil Nemoianu, București, Editura Humanitas, 2006, p. 63.